

Список використаних джерел та літератури:

1. Аврелий Виктор. О цезарях. / перевод Соколова С. *Вестник древней истории*. 1963. №4. С. 227-257.
2. Евсевий Кесарийский. Церковная история / Сергеенко М.Е. Москва: Директ-Медиа, 2009. 547 с.
3. Евтропий. Краткая история от основания Города / Перевод Егорова А.Б. Санкт-Петербург : Гуманитарная академия. 224 с.
4. Сахаров С.А. Образ Диоклетиана в сочинениях Лактанция. *История древней церкви*. Москва. 2015. №2. С. 45-63.
5. Шабага И. Ю. Слався император! Латинские панегирики от Диоклетиана до Феодосия. Москва. 1987. 144 с.

Галина Стародубець,
д.і.н., проф. кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Ганна Миколук,
здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (ЗА ПАМ'ЯТКОЮ ВІЗАНТІЙСЬКОГО ПРАВА «ЕКЛОГА»)

На початку VIII століття Візантія як держава була ослаблена і перебувала у важкій зовнішньо політичній ситуації. Сирію і Палестину держава втратила назавжди. Ослаблення візантійських колоній в Малій Азії лише сприяло військовим успіхам арабів. Але суттєво змінилася ситуація, коли до влади прийшов Лев III Ісавр. Йому вдалося відбити арабів, що сприяло посиленню його авторитету як правителя. Серед широких мас населення набуває популярності іконоборчий рух - рух проти іконовшанування, культу реліквій.

Дух іконоборчої реформації особливо яскраво виражається в законодавчій сфері, зокрема, в так званому «статуті селянському і уложенні цивільному». Саме цей документ відомий нам під назвою Еклога. Відомий візантиніст В. Василевський зазначає, що «Еклога мала першочергове значення не лише в історії римського права, а й в загальній історії людства» [1, с.21].

Цей документ - є коротким зводом візантійського законодавства, що було написано грецькою мовою у 740-750 рр, а за іншими даними - у 726 році. Вона складається з 18 титулів, що охоплюють різноманітні питання шлюбного й сімейного, спадкового права, права опіки і піклування, регламентує договори дарування, позики, найму тощо. Дослідники вважають Еклогу «своєрідною вибіркою - компіляцією з кодексу Юстиніана, а також подальших актів

візантійських імператорів з метою зробити законодавство більш доступним для населення, а також забезпечити суддів кодексом, який би за своїм обсягом і змістом відповідав повсякденній життєвій практиці і міг би замінити значно великі за обсягом і важкодоступні Кодекси Юстиніана» [2]. Найбільш повно в документі представлено питання, що стосувалися сфери цивільного права і шлюбних відносин. Метою нашої роботи є аналіз особливостей укладення шлюбу у Візантійській імперії періоду панування імператорів Ісаврійської династії у відповідності з Еклою.

Судячи з титулу I («Про заручини та їх розірвання»), одруженню передували заручини, які уклалися між християнами у ранньому віці. Так, згідно джерела, «заручини відбуваються між людьми молодшого віку, починаючи з семи років і пізніше». Важливою була згода обох членів подружжя а також батьків і родичів. Укладався також договір у письмовій формі, але його можна було й розірвати. «Якщо хтось уклав договір в письмовій формі, - йдеться в документі, - і захотів би його розірвати, то він має пояснити свій вчинок другій стороні договору. Якщо ж інша сторона, тобто наречена без законної причини надумає відступитися, то нехай вона дасть відшкодування в тому розмірі, що був передбачений в договорі і може бути вільною» [4]. Особливу увагу було звернено на сиріт. Якщо вони заручилися і передумали і, якщо їм немає ще п'ятнадцяти років, то шлюб все ще можна розірвати без сплати штрафу, бо вони сироти і могли не розуміти ситуації, що склалася. Якщо ж вони старші за 15 років, то мали права розривати договір.

Особливе місце в Еклезі займає другий титул - «Про укладення шлюбів між християнами». Насамперед, зазначимо, що в документі чітко прослідковується вплив християнської церкви, яка негативно ставилася до практики розлучень. «Кого Бог з'єднав, того й жодна людина не розділить», - зазначається в Еклезі [4]. Шлюбний вік для чоловіків починався з 15 років, а для жінок - з 13. Процедурі укладення шлюбу передувала обов'язкова згода обох сторін і схвалення батьків. Шлюб між родичами суворо заборонявся.

Шлюб в письмовій формі укладався при наявності письмового договору про посаг нареченої в присутності трьох свідків, яким можна довіряти, причому наречений підтверджував зі своєї сторони згоду на отримання повного посагу і гарантував його збереження і примноження.

Усний договір укладався тоді, якщо хтось через бідність не мав змоги вступити в письмово оформлений шлюб. Для цього необхідною була згода наречених їх батьків, благословення церкви, або шляхом засвідчення шлюбу друзями. Якщо ж згодом чоловік «захоче вигнати свою дружину без законної причини з дому, то він має дати їй четверту частину свого майна. Після смерті чоловіка дружина успадковувала четверту частину його майна, якщо воно оцінювалося в десять літрів, а якщо більше і спадкоємців немає, то в казну»[4]. Судячи з документу, жінка мала максимально рівні (зважаючи на традиції середньовічної епохи) права з чоловіком стосовно розпорядження своїм посагом.

У двох статтях другого титулу Еклоги детально подається інформація про особливості укладання другого шлюбу. У них йдеться «про регулятивно-правовий механізм повторного шлюбу з його складовими частинами» [3, с.101]. Розглядаються варіанти укладення шлюбу між особами, які не мають дітей від попереднього шлюбу, які мають дітей, якщо жінка вдова, якщо така жінка не дотрималася терміну жалоби тощо.

В джерелі детально подаються також особливості розірвання шлюбу. Так, він розривався «у разі перелюбства, якщо жінка мала лихі помисли проти свого чоловіка, якщо знала погані замисли інших щодо свого чоловіка і не попередила їх і якщо була хвора на проказу» [4].

Третій титул Еклоги присвячений правовому оформленню посагу - «Про записаний, але не переданий посаг і про законний посаг». Варто зазначити, що «систематизацію норм інституту посагу в контексті широких кодифікаційних робіт було здійснено в добу Юстиніана, оскільки в ранньо візантійському праві це була найбільш актуальна сфера регулювання майнові відносини суб'єктів шлюбу та сім'ї» [2, с.28]. В Еклезі цей інститут сімейного права знайшов своє розширене тлумачення. Так, в документі зазначається, що «той, хто складав договір в письмовій або усній формі про отримання посагу і його не отримав має право протягом п'яти років отримати посаг, якщо батьки дівчини мають достатню кількість майна, щоб дати посаг. Якщо ж цього не було виконано, то договір, що був укладений, залишається в силі і дружина має віддати посаг. Якщо ж чоловік неповнолітній, то після 25 років він може затребувати наречену віддати посаг, після цього ж він уже не має права просити посаг. Якщо ж дружина виконала свою обіцянку і принесла посаг і так сталося, що чоловік розорився чи збанкрутів, то жоден кредитор не може брати майна чоловіка, доки дружина не забере свій посаг назад» [1].

Таким чином, Еклога є важливою пам'яткою візантійського права, в якій вперше був досягнутий найвищий ступінь розвитку шлюбно-сімейного права, у напрямі досягнення християнського правового та суспільного ідеалу» [2, с.27]. При незначній кількості норм, що регулювали подружні і майнові відносини, Еклога стала взірцем регулювання особистих відносин подружжя нормами візантійського законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Васильевский В.Г. Законодательство иконоборцев. *Журнал министерства народного просвещения*, 1878. С. 19-24.
2. Дячук Л. Інститут посагу у ранньовізантійському праві: еволюційний та системний аспекти. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 86. С. 23 - 29
3. Дячук Л. Повторний шлюб у візантійському праві (VIII ст.): юридичні джерела та правовий зміст. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2014. № 4. С. 97-104.
4. Эклога. Византийский законодательный свод VIII века.
URL:<http://www.hist.msu.ru/ER/Text/ecloga.htm>